

Nejednakosti u razvoju po mjeri čovjeka u XXI vijeku

Informativni dokument za zemlje uz Izveštaj o razvoju po mjeri čovjeka 2019.

Crna Gora

Uvod

Glavna premisa pristupa razvoju po mjeri čovjeka jeste da je širenje sloboda ljudi ujedno i glavni cilj i osnovno sredstvo održivog razvoja. Ako nejednakosti u razvoju po mjeri čovjeka opstaju ili se čak povećavaju, težnje Agende održivog razvoja do 2030. godine će ostati neostvarene. Ali nema naprijed utvrđenih staza. Neki raskoraci u ključnim dimenzijama razvoja po mjeri čovjeka se zatvaraju, dok se drugi tek pojavljuju. Odabiri koji se prave u javnim politikama opredjeljuju ishode nejednakosti – kao što je to slučaj sa evolucijom i uticajem klimatskih promjena ili smjera tehnologije, što su dva pitanja koja će uticati na nejednakosti tokom narednih nekoliko decenija. Otuda je budućnost nejednakosti u razvoju po mjeri čovjeka u XXI vijeku u našim rukama. Ali, ne smijemo se uljuljkati. Klimatska kriza pokazuje da se cijena nedjelovanja vremenom povećava, jer podstiče dalje nejednakosti koje, pak, otežavaju djelovanje. Približavamo se ambisu čiju ivicu ako pređemo, biće se teško oporaviti. Dok imamo izbora, treba sada da ga napravimo.

Nejednakosti u razvoju po mjeri čovjeka štete društvima i slabe društvenu koheziju i povjerenje ljudi u vlade i institucije i povjerenje jednih u druge. One nanose štetu ekonomijama, usljed gubitaka koji nastaju kad su ljudi onemogućeni da ostvare svoje pune potencijalne na poslu i u životu. One otežavaju da političke odluke odražavaju težnje cjelokupnog društva i da štite našu planetu, jer nekolicina koja vuče naprijed koristi svoju moć da oblikuju odluke prvenstveno u svom interesu. Nejednakosti u razvoju po mjeri čovjeka su kritične barijere za ostvarenje Agende održivog razvoja do 2030 godine.

Nejednakosti u razvoju po mjeri čovjeka se ne odnose samo na razlike u prihodima i bogatstvu. Izveštaj o razvoju po mjeri čovjeka (HDR) za 2019. godinu istražuje nejednakosti u razvoju po mjeri čovjeka koje idu dalje od prihoda, od prosjeka i od onoga što imamo danas. Predloženi pristup postavlja politike za rješavanje tih nejednakosti u okviru kojih povezuje stvaranje sposobnosti sa širim kontekstom u kome funkcionišu tržišta i vlade.

Politike su bitne za nejednakosti. A nejednakosti su bitne za politike. Posmatranje iz ugla razvoja po mjeru čovjeka je centralno pitanje za pristup nejednakosti i postavljanje pitanja zašto je to bitno, kako se manifestuje i kako ga je najbolje rješavati. Neravnoteže ekonomske moći u konačnom se manifestuju političkom dominacijom. A to sa svoje strane može dovesti do još veće nejednakosti i katastrofa po životnu sredinu. Djelovanje na početku ovog lanca daleko je lakše nego oslanjanje na intervencije u kasnijim fazama. HDR za 2019. godinu doprinosi toj debati predstavljanjem činjenica o nejednakostima u razvoju po mjeri čovjeka i predlaganjem ideja za djelovanje po tim pitanjima tokom XXI vijeka.

Ovaj informativni dokument podijeljen je u sedam odjeljaka. U prvom odjeljku predstavljene su informacije o obuhvatu za datu zemlju, kao i o metodologiji za Izveštaj o razvoju po mjeri čovjeka za 2019. godinu. U pet narednih odjeljaka predstavljene su informacije o ključnim kompozitnim pokazateljima razvoja po mjeri čovjeka, uključujući Indeks razvoja po mjeri čovjeka (HDI), Indeks razvoja po mjeri čovjeka korigovan prema nejednakostima (IHDI), Indeks razvoja prema rodu (GDI), Indeks rodne neravnopravnosti (GII) i Indeks višedimenzionalnog siromaštva (MPI). Posljednji odjeljak obuhvata pet sumarnih pregleda: kvalitet razvoja po mjeri čovjeka, rodni jaz tokom životnog ciklusa, osnaživanje žena, održivost životne sredine i društveno-ekonomska održivost.

Važno je konstatovati da je moguće da postoje razlike između domaćih ili međunarodnih podataka, jer međunarodne agencije standardizuju domaće podatke da bi omogućile uporedivost podataka među zemljama i u nekim slučajevima možda nemaju pristup najnovijim nacionalnim podacima.

1- Obuhvat zemalja i metodologija Izvještaja o razvoju po mjeri čovjeka za 2019. godinu

Izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka za 2019. godinu predstavlja vrijednosti i rang Indeksa razvoja po mjeri čovjeka HDI za 2018. godinu za 189 zemalja i teritorija koje su UN priznale, kao i IHDI za 150 zemalja, GDI za 166 zemalja, GII za 162 zemlje i MPI za 101 zemlju.

Pogrešno je porediti vrijednosti i mjesto na rang listi sa onima iz prethodnih izvještaja, zbog revizija i ažuriranja polaznih podataka i prilagođavanja ciljeva. Čitaocima se savjetuje da ocijene napredak u pogledu vrijednosti HDI na osnovu Tabele br. 2 ('Trendovi u pogledu Indeksa razvoja po mjeri čovjeka'). Tabela br. 2 se zasniva na dosljednim indikatorima, metodologiji i vremenskim serijama podataka, te stoga prikazuje stvarne promjene vrijednosti i položaja na rang listi tokom vremena i odražava stvarni napredak koji su zemlje ostvarile. Sitne promjene u vrijednostima treba tumačiti s oprezom, budući da je moguće da, zbog varijacija u uzorkovanju, nijesu od statističkog značaja. Generalno govoreći, promjene na nivou treće decimale u bilo kom kompozitnom indeksu smatraju se beznačajnim.

Ukoliko se u izvoru ne navodi drugačije, u tabelama se koriste podaci koji su od 15. jula 2019. godine bili na raspolaganju Kancelariji za izradu Izvještaja o razvoju po mjeri čovjeka (HDRO). Svi indeksi i pokazatelji, uz tehničke napomene o izračunavanju kompozitnih indeksa i dodatne izvore informacija dostupni su na ovom linku <http://hdr.undp.org/en/data>

Više detalja o tome kako se izračunava svaki indeks može se pronaći u [Tehničkim napomenama 1-6](#) i pripadajućim dokumentima na osnovu kojih je izrađen Izvještaj koji se mogu naći na internet stranama Izvještaja o razvoju po mjeri čovjeka: <http://hdr.undp.org/en/data>.

2- Indeks razvoja po mjeri čovjeka (HDI)

Indeks razvoja po mjeri čovjeka predstavlja sumarnu mjeru za ocjenu dugoročnog napretka u tri osnovne dimenzije razvoja po mjeri čovjeka: dug i zdrav život, pristup znanju i pristojan životni standard. Dug i zdrav život mjeri se na osnovu očekivanog životnog vijeka. Nivo znanja mjeri se godinama obrazovanja kod odrasle populacije, odnosno prosjekom broja godina školovanja osoba starosti 25 godina i više; pristup učenju i znanju mjeri se kroz očekivani broj godina školovanja djece prilikom upisa u školu, što je ukupni očekivani broj godina školovanja djece, ukoliko dominantni obrasci stopa upisa specifičnih za taj uzrast ostanu isti tokom života djeteta. Životni standard mjeri se bruto nacionalnim dohotkom (BND) po glavi stanovnika, izraženim kao konstanta dolara iz 2011. konvertovanih na osnovu stope pariteta kupovne moći (PPP). Za više detalja pogledajte [Tehničku napomenu 1](#).

Da bi se obezbjedila što veća uporedivost između zemalja, HDI se prvenstveno zasniva na međunarodnim podacima iz Odjeljenja Ujedinjenih nacija za populaciju (podaci o očekivanom životnom vijeku), Instituta za statistiku Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje nauku i kulturu (podaci o srednjem broju godina školovanja i očekivanim godinama školovanja) i Svjetske banke (podaci o BND po glavi stanovnika). Kako je navedeno u uvodu, vrijednosti i rang lista za HDI u ovogodišnjem izvještaju ne mogu se uporediti sa vrijednostima i rangom u ranijim izvještajima (uključujući i Izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka) zbog određenih revizija komponenti indikatora. Kako bi se omogućila ocjena napretka HDI, izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka za 2019. godinu obuhvata preračunate vrijednosti HDI od 1990. do 2018. godine upotrebom konzistentnih serija podataka.

2.1- Vrijednost i rang Crne Gore prema Indeksu razvoja po mjeri čovjeka (HDI)

Vrijednost HDI za Crnu Goru za 2019. godinu iznosi 0,816—što Crnu Goru svrstava u kategoriju zemalja sa veoma visokim stepenom razvoja po mjeri čovjeka i pozicionira je na 52. mjesto od ukupno 189 zemalja i teritorija. To mjesto dijeli sa Bugarskom u Rumunijom.

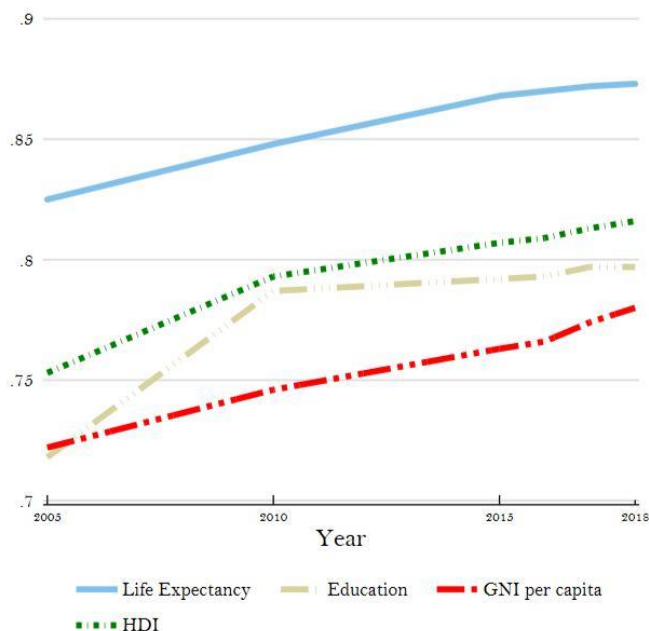
Između 2005. i 2018. godine, vrijednost HDI za Crnu Goru porasla je sa 0,753 na 0,816, što predstavlja ukupno povećanje od 8,3%. Tabela A daje pregled napretka Crne Gore po svakom od indikatora HDI. U periodu između 1990. i 2018. godine očekivani životni vijek na rođenju u Crnoj Gori povećan je za 2,1 godinu, srednji broj godina školovanja porastao je za 0,8 godina, a očekivani broj godina školovanja povećao se za 1,8 godina. BND Crne Gore po glavi stanovnika porastao je za 60,4% od 2000. do 2018. godine.

Tabela A: Trendovi HDI za Crnu Goru na osnovu konzistentnih vremenskih serija podatka i novih ciljeva

	Očekivani životni vijek na rođenju	Očekivane godine školovanja	Srednje godine školovanja	BND per capita (2011 PPP\$)	Vrijednost HDI
1990	74.6				
1995	74.1				
2000	73.2			10,917	
2005	73.6	13.2	10.5	11,885	0.753
2010	75.2	15.1	11.1	13,921	0.793
2015	76.5	14.9	11.3	15,647	0.807
2016	76.6	14.9	11.4	15,883	0.809
2017	76.7	15.0	11.4	16,855	0.813
2018	76.8	15.0	11.4	17,511	0.816

Na grafikonu br. 1 u nastavku prikazan je udio svake pojedinačne komponente indeksa HDI za Crnu Goru od 2005. godine.

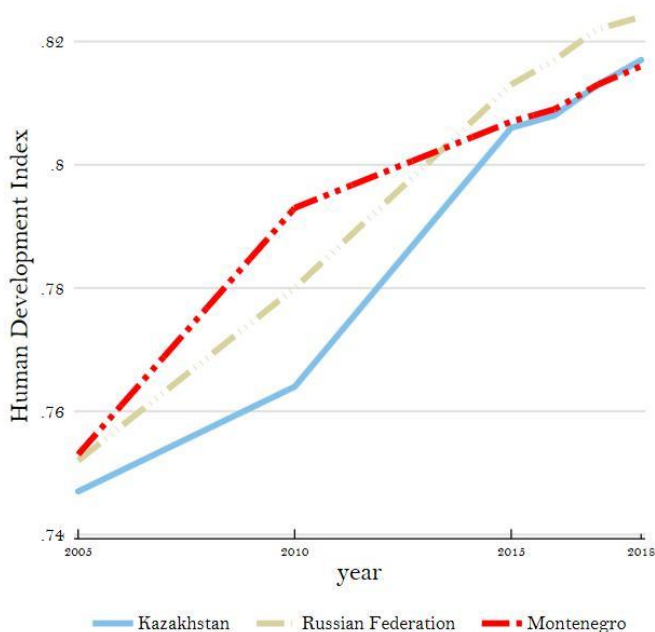
Grafikon 1: Trendovi u komponentama indeksa HDI Crne Gore u periodu 2005-2018. godina

2.2- Ocjena napretka u odnosu na druge zemlje

Napredak u razvoju po mjeri čovjeka, mjereno preko HDI, je koristan za poređenja između dvije i više zemalja. Na primjer, tokom perioda između 2005. i 2018. godine Crna Gora, Ruska Federacija i Kazahstan su ostvarili različite stepene napretka u poboljšanju HDI (v. Grafikon 2).

Grafikon 2: Trendovi HDI za Crnu Goru, Rusku Federaciju i Kazahstan, 2005-2018. godine

Vrijednost HDI za Crnu Goru za 2018. godinu od 0,816 je ispod prosjeka od 0,892 za zemlje u grupi sa veoma visokim razvojem po mjeri čovjeka, a iznad prosjeka od 0,779 za zemlje Evrope i Centralne Azije. Od zemalja u Evropi i Centralnoj Aziji, zemlje koje su bliske Crnoj Gori po rangu prema HDI za 2018. godinu, a u određenoj mjeri i po broju stanovnika, su Letonija i Litvanija, koje prema vrijednostima HDI zauzimaju 39. odnosno 34. mjesto (v. Tabelu B).

Tabela B: HDI Crne Gore i sastavni pokazatelji za 2018. godinu u odnosu na odabrane zemlje i grupe zemalja

	Vrijednost HDI	Rang po HDI	Očekivani životni vijek na rođenju	Očekivani broj godina školovanja	Srednji broj godina školovanja	BND per capita (2011 PPP US\$)
Crna Gora	0.816	52	76.8	15.0	11.4	17,511
Letonija	0.854	39	75.2	16.0	12.8	26,301
Litvanija	0.869	34	75.7	16.5	13.0	29,775
Evropa i Centralna Azija	0.779	—	74.2	14.6	10.2	15,498
Veoma visok HDI	0.892	—	79.5	16.4	12.0	40,112

3- HDI korigovan prema nejednakostima (IHDI)

HDI je prosječna mjera osnovnih postignuća u razvoju po mjeri čovjeka u jednoj zemlji. Kao i sve prosječne vrijednosti, HDI prikriva nejednakost u distribuciji razvoja po mjeri čovjeka među stanovništvom neke zemlje. Izveštaj o razvoju po mjeri čovjeka za 2010. godinu uveo je IHDI, koji uzima u obzir nejednakost u sve tri dimenzije HDI "diskontovanjem" prosječne vrijednosti svake dimenzije prema nivou nejednakosti. IHDI je u osnovi HDI "diskontovan", tj. korigovan kako bi se prikazale nejednakosti. "Gubitak" u razvoju po mjeri čovjeka zbog nejednakosti daje se kroz razliku između HDI i IHDI i može se izraziti kao procenat. Kako nejednakost u zemlji raste, gubitak razvoja po mjeri čovjeka takođe raste. Koeficijent nejednakosti takođe predstavljamo kao direktnu mjeru nejednakosti koja predstavlja neponderisani prosjek nejednakosti u tri dimenzije. IHDI se računa za 150 zemalja. Više detalja može se pronaći u [Tehničkoj napomeni 2.](#)

HDI Crne Gore za 2018. godinu je 0,816. Međutim, kada se ta vrijednost koriguje za nejednakosti, HDI pada na 0,746, što je gubitak od 8,6% usljed nejednakosti u distribuciji indeksa za pojedinačne dimenzije HDI. Letonija i Litvanija pokazuju gubitke zbog nejednakosti od 9,1%, odnosno 10,9%. Prosječni gubitak usljed nejednakosti za zemlje sa veoma visokim HDI jeste 10,7%, a za Evropu i Centralnu Aziju on iznosi 11,7%. Koeficijent nejednakosti među ljudima za Crnu Goru iznosi 8,5% (v. Tabelu C).

Tabela C: IHDI Crne Gore za 2018. godinu u odnosu na odabrane zemlje i grupe zemalja

	Vrijednost IHDI	Ukupan gubitak (%)	Koeficijent nejednakosti među ljudima (%)	Nejednakost u očekivanom životnom vijeku na rođenju (%)	Nejednakost u obrazovanju (%)	Nejednakost u prihodima (%)
Crna Gora	0.746	8.6	8.5	3.6	7.4	14.6
Letonija	0.776	9.1	8.8	5.4	2.6	18.5
Litvanija	0.775	10.9	10.5	5.5	4.3	21.8
Evropa i Centralna Azija	0.688	11.7	11.6	9.7	8.3	16.8
Veoma visok HDI	0.796	10.7	10.5	5.2	7.0	19.3

4- Indeks razvoja prema rodu (GDI)

U Izvještaju o razvoju po mjeri čovjeka za 2014. godinu, Kancelarija za izradu izvještaja o razvoju po mjeri čovjeka (HDRO) uvela je novu mjeru, GDI, na osnovu rodne dimenzije Indeksa razvoja po mjeri čovjeka, koji se definiše kao odnos HDI za žene u odnosu na HDI za muškarce. GDI mjeri rodne nejednakosti u postignućima u tri osnovne dimenzije ljudskog razvoja: zdravlje (mjereno očekivanim životnim vijekom žena i muškaraca na rođenju), obrazovanje (mjereno očekivanim brojem godina školovanja ženske i muške djece i srednjim brojem godina školovanja odraslih žena i muškaraca starosti 25 godina i više); i upravljanje ekonomskim resursima (mjereno na osnovu procjene BND po glavi stanovnika za žene i muškarce). Više detalja o strukturi ovog indeksa mogu se naći u [Tehničkoj napomeni 3](#). Rangiranje zemalja se zasniva na apsolutnom odstupanju od rodnog pariteta u HDI, što znači da se prilikom rangiranja jednako uzima u obzir nejednakost bilo žena bilo muškaraca.

GDI se računa za 166 zemalja. Vrijednost HDI za 2018. godinu za Crnu Goru za žene iznosi 0,801 dok je za muškarce 0,829, što kao rezultat ima vrijednost GDI od 0,966 koji je pozicionira u Grupu 2. Poređenja radi, vrijednosti GDI u Letoniji i Litvaniji su 1,030, odnosno 1,028 (v. Tabelu D).

Tabela D: Vrijednost GDI Crne Gore za 2018. godinu u odnosu na odabrane zemlje i grupe zemalja

	Odnos Ž/M	Vrijednosti HDI		Očekivani životni vijek na rođenju		Očekivani broj godina školovanja		Prosječni broj godina školovanja		BND per capita	
	Vrijednost GDI	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
Crna Gora	0.966	0.801	0.829	79.2	74.3	15.3	14.7	10.7	12.0	14,457	20,634
Letonija	1.030	0.865	0.840	79.9	70.1	16.7	15.3	13.1	12.5	21,857	31,520
Litvanija	1.028	0.880	0.856	81.2	70.1	16.9	16.1	13.0	13.0	25,665	34,560
Evropa i Centralna Azija	0.953	0.757	0.794	77.5	70.8	14.4	14.7	9.9	10.5	10,588	20,674
Crna Gora	0.979	0.880	0.898	82.4	76.7	16.7	16.1	12.0	12.1	30,171	50,297

5- Indeks rodne neravnopravnosti (GII)

Izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka iz 2010. godine uveo je Indeks rodne neravnopravnosti - GII, koji predstavlja odraz nejednakosti zasnovane na rodnoj pripadnosti, i to u tri dimenzije: reproduktivno zdravlje, osnaživanje i ekonomska aktivnost. Reproductivno zdravlje mjeri se smrtnošću majki i stopama porođaja adolescentkinja; osnaživanje se mjeri brojem poslaničkih mjesta koja zauzimaju žene i postignućima u srednjoškolskom i visokom obrazovanju žena i muškaraca; a ekonomska aktivnost mjeri se stopom učešća žena i muškaraca na tržištu rada. GII može da se tumači kao gubitak u razvoju po mjeri čovjeka zbog nejednakosti između postignuća žena i muškaraca u tri dimenzije GII. Više detalja o GII može se pronaći u [Tehničkoj napomeni 4](#).

Crna Gora ima vrijednost GII od 0,119, što je svrstava na 27. mjesto od 162 zemlje prema indeksu za 2018. godinu. U Crnoj Gori, 23,5% poslaničkih mjesta pripada ženama, a 88% odraslih žena završilo je barem srednjoškolsko obrazovanje, dok je kod muškaraca taj procenat 97,5%. Na svakih 100.000 živorođenih beba 7 žena umire zbog problema vezanih sa trudnoćom, a stopa porođaja adolescentkinja je 9,3 porođaja na 1.000 žena starosti 15-19 godina. Učešće žena na tržištu rada je 43,6% dok za muškarce iznosi 58,1% (v. Tabelu E).

Poređenja radi napominjemo da je, prema ovom indeksu, Letonija zauzela 40. a Litvanija 33. mjesto.

Tabela E: GII Crne Gore za 2018. godinu u odnosu na odabrane zemlje i grupe zemalja

	Vrijednost GII	Rang po GII	Stopa smrtnosti majki	Stopa porođaja kod adolescentkinja	Broj žena u parlamentu (%)	Populacija sa barem djelimičnim srednjoškolskim obrazovanjem (%)		Učešće na tržištu rada (%)	
						Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
Crna Gora	0.119	27	7.0	9.3	23.5	88.0	97.5	43.6	58.1
Letonija	0.169	40	18.0	16.2	31.0	100.0	99.1	55.4	68.0
Litvanija	0.124	33	10.0	10.9	21.3	92.9	97.5	56.4	66.7
Evropa i Centralna Azija	0.276	—	25.0	27.8	21.2	78.1	85.8	45.2	70.1
Crna Gora	0.175	—	15.0	16.7	27.2	87.0	88.7	52.1	69.0

Udio smrtnosti majki izražava se brojem smrtnih slučajeva na 100.000 živorođenih beba, dok se porođaji kod adolescentkinja izražavaju brojem porođaja na 1.000 žena starosti 15 - 19 godina

6- Indeks višedimenzionalnog siromaštva (MPI)

Izveštaj o razvoju po mjeri čovjeka iz 2010. godine uveo je MPI, kojim se identifikuju višestruke uskraćenosti istih pojedinaca u 3 dimenzije: zdravlje, obrazovanje i životni standard. Zdravstvena i obrazovna dimenzija zasnivaju se na po dva indikatora, dok se dimenzija standarda života bazira na šest indikatora. Svi indikatori koji su bili potrebni za strukturu MPI za zemlju uzeti su iz iste ankete domaćinstava. Pokazatelji su ponderisani kako bi se došlo do rezultata koji pokazuje uskraćenost, a zatim su za svakog pojedinca koji je učestvovao u istraživanju izračunati koeficijenti uskraćenosti. Rezultat deprivacije od 33,3% (jedna trećina ponderisanih indikatora), koristi se da bi se napravila razlika između siromašnih i onih koji to nisu. Ukoliko je rezultat uskraćenosti 33,3% ili veći, domaćinstvo (i svi njegovi članovi) klasifikuje se kao siromašno u više dimenzija. Pojedinci sa rezultatom deprivacije većim ili jednakim 20%, ali manjim od 33,3% su na granici višedimenzionalnog siromaštva. I na kraju, pojedinci sa rezultatom uskraćenosti većim ili jednakim 50% žive u teškom višedimenzionalnom siromaštvu. U HDR za 2019. godinu MPI se izračunava za 101 zemlju u razvoju. Definicije deprivacije u svakom indikatoru, kao i metodologija izračunavanja MPI date su u [Tehničkoj napomeni 5](#).

Najnoviji podaci iz istraživanja koja su javno dostupna za procjenu MPI za Crnu Goru odnose se na 2013. godinu. U Crnoj Gori 0,4% populacije (2.000 ljudi) je izloženo višedimenzionalnom siromaštvu, dok još 4,3% živi na granici višedimenzionalnog siromaštva (27.000 ljudi). Razmjere uskraćenosti (intenziteta) u Crnoj Gori, što je prosječan rezultat deprivacije kod ljudi u višedimenzionalnom siromaštvu, na nivou je od 45,7%. Vrijednost MPI, što predstavlja udio stanovništva koje je u višedimenzionalnom siromaštvu, korigovan za intenzitet deprivacije, jeste 0,002.

U Tabeli F daje se poređenje siromaštva prema prihodima, mjereno procentom stanovništva koje živi sa paritetom kupovne moći (PPP) od US\$1.90 dnevno, i stanovništva koje živi u višedimenzionalnom siromaštvu. Tu se vidi da siromaštvo u prihodima predstavlja samo jedan dio cijele priče. Broj ljudi koji žive u višedimenzionalnom siromaštvu je za 0,4 procentnih poena veći nego u siromaštvu po prihodima. To implicira da su ljudi koji žive iznad linije siromaštva u pogledu prihoda, potencijalno izloženi deprivacijama u pogledu zdravlja, obrazovanja i/ili životnog standarda. Tabela F takođe pokazuje procenat crnogorske populacije koja živi u teškom višedimenzionalnom siromaštvu. Uticaj deprivacije, u svakoj dimenziji, na cjelokupno siromaštvo upotpunjava sveobuhvatnu sliku o ljudima koji u Crnoj Gori žive u višedimenzionalnom siromaštvu.

Tabela F: Posljednje računice vrijednosti MPI za Crnu Goru

	Godina istraživanja	Vrijednost MPI	Broj lica (%)	Intenzitet deprivacija (%)	Dio populacije (%)			Doprinos deprivacija opštem siromaštvu (%)		
					Na granici siromaštva	U teškom siromaštvu	Ispod linije siromaštva	Zdravlje	Obrazovanje	Životni standard
Crna Gora	2013	0.002	0.4	45.7	4.3	0.1	0.0	24.4	46.0	29.7

7- Sumarni pregledi 1-5

Zemlje se po svojim rezultatima u svakom od indikatora djelimično grupišu u tri grupe otprilike podjednake veličine (tercili), tako da postoji gornja trećina, srednja trećina i donja trećina. Nije namjera da se sugeriraju pragovi niti ciljane vrijednosti za ove indikatore, već da se omogući gruba procjena rezultata zemlje u odnosu na ostale. Označavanje pomoću tri boje vizualizuje djelimično grupisanje zemalja po indikatorima. Radi se o jednostavnoj alatki za vizualizaciju, jer korisnicima pomaže da neposredno uvide rezultate zemlje. Zemlja koja je u vodećoj grupi ima rezultate bolje od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u gornjoj trećini zemalja prema rezultatima); zemlja koja je u srednjoj grupi ima rezultate nego najmanje jedna trećina zemalja, a lošije nego najmanje jedna trećina (tj. nalazi se u srednjoj trećini zemalja po rezultatima); a zemlja koja je u donjoj trećini zemalja ima lošije rezultate od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u donjoj trećini zemalja po rezultatima). Više detalja o djelimičnom grupisanju u ovoj tabeli dato je u [Tehničkoj napomeni 6](#).

7.1- Sumarni pregled 1: Kvalitet razvoja po mjeri čovjeka

Ovaj sumarni pregled sadrži odabranih 14 indikatora povezanih sa kvalitetom zdravstva, obrazovanja i životnog standarda. Indikatori kvaliteta zdravstva su izgubljeno očekivano zdravlje, broj ljekara i broj bolničkih kreveta. Indikatori za kvalitet obrazovanja su koeficijent broja đaka na jednog nastavnika u osnovnim školama, broj nastavnika u osnovnim školama koji su kvalifikovani za nastavu, procenat osnovnih (srednjih) škola sa pristupom internetu i bodovi ostvareni na PISA (program međunarodnog ocjenjivanja učenika) testiranju iz matematike, čitanja i prirodnih nauka. Indikatori za kvalitet životnog standarda su procenat zaposlenih koji imaju nesigurno zaposlenje, procenat ruralnog stanovništva sa pristupom električnoj energiji, procenat stanovništva koje koristi unaprijeđena izvorišta vode za piće i procenat stanovništva koje koristi unaprijeđene sanitarne kapacitete.

Zemlja koja se nalazi u vodećoj grupi zemalja može se smatrati za zemlju sa najvećim kvalitetom razvoja po mjeri čovjeka. Ovaj sumarni pregled pokazuje da nemaju sve zemlje u grupi sa veoma visokim razvojem po mjeri čovjeka najveći kvalitet razvoja po mjeri čovjeka i da su mnoge zemlje u grupi niskog razvoja po mjeri čovjeka u donjoj trećini svih indikatora kvaliteta u tabeli.

Tabela G prikazuje niz indikatora po kojima Crna Gora ostvaruje rezultate: bolje od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi gornje trećine zemalja po rezultatima), bolje od najmanje jedne trećine, ali lošije od najmanje jedne trećine (tj. nalazi se u grupi srednje trećine zemalja po rezultatima) i slabije od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi donje trećine zemalja po rezultatima). U tabeli su prikazani i rezultati koje ostvaruju Letonija i Litvanija radi poređenja.

Table G: Rezime rezultata Crne Gore u oblasti kvaliteta indikatora razvoja po mjeri čovjeka u odnosu na odabrane zemlje

	Kvalitet zdravlja (3 indikatora)			Kvalitet obrazovanja (7 indikatora)			Kvalitet životnog standarda (4 indikatora)			Ukupno (14 indikatora)			Nedostajući indikator
	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	
	Broj indikatora												
Crna Gora	1	2	0	0	0	3	3	1	0	4	3	3	4
Letonija	2	0	1	3	3	0	3	1	0	8	4	1	1
Litvanija	2	0	1	1	3	0	2	2	0	5	5	1	3

7.2- Sumarni pregled 2: Rodni jaz tokom životnog ciklusa

Ovaj sumarni pregled sadrži odabranih 12 ključnih indikatora kojima se prikazuje rodni jaz u šansama i prilikama koje se uživaju tokom životnog ciklusa – djetinjstvo i mladost, odraslo doba i starost. Ti indikator se odnose na obrazovanje, tržište rada i rad, političku zastupljenost, korišćenje vremena i socijalnu zaštitu. Tri indikatora su prikazana samo za žene, a ostali su prikazani u formi koeficijenta broja žena u odnosu na muškarce. Zemlje su prema rezultatima koje ostvaruju po svakom indikatoru djelimično grupisane u tri grupe otprilike jednake veličine (tercili). Polni koeficijent na rođenju je izuzetak – tu se zemlje grupišu u dvije grupe: prirodna grupa (zemlje sa vrijednošću indikatora od (i uključujući) 1.04-1.07) i grupa sa rodnom preferencom (zemlje kod kojih indikator ima sve ostale vrijednosti). Odstupanja od prirodnog polnog koeficijenta na rođenju imaju implikacije po nivoe zamjene populacije, ukazuju na moguće buduće društvene i ekonomske probleme i mogu ukazivati na rodne preference.

Tabela H prikazuje niz indikatora po kojima Crna Gora ostvaruje rezultate: bolje od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi gornje trećine zemalja po rezultatima), bolje od najmanje jedne trećine, ali lošije od najmanje jedne trećine (tj. nalazi se u grupi srednje trećine zemalja po rezultatima) i slabije od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi donje trećine zemalja po rezultatima). U tabeli su prikazani i rezultati koje ostvaruju Letonija i Litvanija radi poređenja.

Table H: Rezime rezultata Crne Gore u oblasti rodno jaza tokom životnog ciklusa - Sumarni pregled u odnosu na odabrane zemlje

	Djetinstvo i mladost (5 indikatora)			Odraslo doba (6 indikatora)			Starije doba (1 indikator)			Ukupno (12 indikatora)			Nedostajući indikator
	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	
	Broj indikatora												
Crna Gora	3	2	0	1	3	0	0	0	0	4	5	0	3
Letonija	5	0	0	3	1	0	1	0	0	9	1	0	2
Litvanija	3	2	0	1	3	0	1	0	0	5	5	0	2

7.3- Sumarni pregled 3: Osnaživanje žena

Ovaj sumarni pregled sadrži odabranih 13 indikatora osnaživanja žena koji omogućavaju poređenje osnaživanja u tri dimenzije – reproduktivno zdravlje i planiranje porodice, nasilje nad djevojčicama i ženama i društveno-ekonomsko osnaživanje. Označavanje trima bojama vizualizuje djelimično grupisanje

zemalja po ovom indikatoru. Većina zemalja ima najmanje jedan indikator u svakom tercilu, što ukazuje na činjenicu da je osnaženost žena neujednačena među indikatorima i među zemljama.

Tabela I prikazuje niz indikatora po kojima Crna Gora ostvaruje rezultate: bolje od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi gornje trećine zemalja po rezultatima), bolje od najmanje jedne trećine, ali lošije od najmanje jedne trećine (tj. nalazi se u grupi srednje trećine zemalja po rezultatima) i slabije od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi donje trećine zemalja po rezultatima). U tabeli su prikazani i rezultati koje ostvaruju Letonija i Litvanija radi poređenja.

Table I: Rezime rezultata Crne Gore u oblasti osnaživanja žena - Sumarni pregled u odnosu na odabrane zemlje

	Reproduktivno zdravlje i planiranje porodice (4 indikatora)			Nasilje nad djevojčicama i ženama (4 indikatora)			Društveno-ekonomsko osnaživanje (5 indikatora)			Ukupno (13 indikatora)			Nedostajući indikatori
	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	
	Broj indikatora												
Crna Gora	1	1	2	3	0	0	0	1	2	4	2	4	3
Letonija	1	0	0	0	1	1	3	2	0	4	3	1	5
Litvanija	1	0	0	0	2	0	3	1	1	4	3	1	5

7.4- Sumarni pregled 4: Održivost životne sredine

Ovaj sumarni pregled sadrži odabranih 11 indikatora koji pokrivaju oblast održivosti životne sredine i prijetnji po životnu sredinu. Indikatori održivosti životne sredine prikazuju nivoe ili promjene potrošnje energije, emisija ugljen-dioksida, promjene površina pod šumama, povlačenje pitke vode i osiromašenje prirodnih bogatstava. Indikatori prijetnji po životnu sredinu su stope smrtnosti koje se pripisuju zagađenju vazduha u domaćinstvima i ambijentalnog vazduha i nebezbednim uslugama vodosnabdijevanja, kanalizacije i higijene, procenat degradiranog zemljišta i vrijednost indeksa Crvene liste IUCN (Međunarodne unije za očuvanje prirode), kojim se mjeri promjena zbirnog rizika od izumiranja za niz vrsta. Procenat ukupnog kopna pod šumama nije označen bojama, jer je predviđen samo kao kontekst za indikator promjene površine pod šumama.

Tabela J prikazuje niz indikatora po kojima Crna Gora ostvaruje rezultate: bolje od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi gornje trećine zemalja po rezultatima), bolje od najmanje jedne trećine, ali lošije od najmanje jedne trećine (tj. nalazi se u grupi srednje trećine zemalja po rezultatima) i slabije od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi donje trećine zemalja po rezultatima). U tabeli su prikazani i rezultati koje ostvaruju Letonija i Litvanija radi poređenja.

Table J: Rezime rezultata Crne Gore u oblasti održivosti životne sredine - Sumarni pregled u odnosu na odabrane zemlje

	Održivost životne sredine (7 indikatora)			Prijetnje po životnu sredinu (4 indikatora)			Ukupno (11 indikatora)			Nedostajući indikatori	
	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina		
	Broj indikatora										
Crna Gora	2	4	0	2	1	1	4	5	1	1	

Letonija	5	2	0	3	1	0	8	3	0	0
Litvanija	2	4	0	4	0	0	6	4	0	1

7.5- Sumarni pregled 5: Društveno-ekonomska održivost

Ovaj sumarni pregled sadrži odabranih 11 indikatora koji pokrivaju oblast ekonomske i društvene održivosti. Indikatori ekonomske održivosti su korigovane neto uštede, ukupno servisiranje duga, bruto formiranje kapitala, kvalifikovana radna snaga, raznovrstan izvoz i izdvajanja za istraživanje i razvoj. Indikatori društvene održivosti su stopa zavisnosti u starosti projektovana do 2030. godine, koeficijent zbira izdvajanja za obrazovanje i zdravstvo u odnosu na izdvajanja za vojsku, promjene nejednakosti distribucije HDI i promjene rodne i nejednakosti prihoda. Izdvajanja za vojsku nisu označena bojama, jer se daju samo kao kontekst za indikator izdvajanja za obrazovanje i zdravstvo i ne razmatra se direktno kao indikator društveno-ekonomske održivosti.

Tabela K prikazuje niz indikatora po kojima Crna Gora ostvaruje rezultate: bolje od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi gornje trećine zemalja po rezultatima), bolje od najmanje jedne trećine, ali lošije od najmanje jedne trećine (tj. nalazi se u grupi srednje trećine zemalja po rezultatima) i slabije od najmanje dvije trećine zemalja (tj. nalazi se u grupi donje trećine zemalja po rezultatima). U tabeli su prikazani i rezultati koje ostvaruju Letonija i Litvanija radi poređenja.

Table K: Rezime rezultata Crne Gore u oblasti društveno-ekonomske održivosti - Sumarni pregled u odnosu na odabrane zemlje

	Ekonomska održivost (6 indikatora)			Društvena održivost (5 indikatora)			Ukupno (11 indikatora)			Nedostajući indikator
	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	Gornja trećina	Srednja trećina	Donja trećina	
	Broj indikatora									
Crna Gora	3	2	0	0	1	2	3	3	2	3
Letonija	2	3	0	3	1	1	5	4	1	1
Litvanija	3	0	1	1	1	3	4	1	4	2